

A szintézis útján

*Az MSZMP KB Kulturális Elméleti Munkaközösségének tanulmánya hangsúlyozza, hogy „a hazai marxista esztétika és művészetelmélet – nemzetközi eszmecserékhez kapcsolódva – figyelemre méltó eredményeket ért el, főként a realizmus és a szocialista realizmus korszerű értelmezésében...” E viták történeti összefüggéseinek vizsgálata az elmélet és a kritika további fejlődését segítheti. Az alábbi tanulmányt e célkitűzés értelmében közöljük. Kérdésfelvetéseit az a körülmény is időszerűbb teszi, hogy a szocialista realizmus viták hazai dokumentumait összefoglaló gyűjteménys kötetek is ez év végén jelentek meg. Így a Kőpeczi Béla és Juhász Péter szerkesztette *Littérature et réalité* (Akadémiai Kiadó) és a Nyíró Lajos szerkesztette *A szocializmus irodalma* (Gondolat Kiadó) c. kötet. (Szerk.)*

Immár több mint húsz éve, hogy az emigrációbeli kezdeményezések után a marxizmus-leninizmus idehaza is megkezdte hódító útját a magyar szellemi életben, s ezen belül az irodalomtudományban és a kritikában. Hogy az irodalom tudományos vizsgálata, a régi és a mai írók, alkotások kritikai elemzése mi mindent köszönhet a marxizmusnak, azt hosszú volna felsorolni. Joggal tekinthetjük azonban egyik legfontosabb vívmányának, hogy szintetikus látásra tanított, felkeltette a szintézis igényét, s meg is teremtette annak eszmei, módszerbeli feltételeit. Elég egy pillantást vetnünk az irodalomtudomány előző polgári korszakára, hogy lássuk: nem volt olyan módszer, olyan koncepció, mely a magyar és külföldi irodalmak, a régebbi és kortárs írók, az irodalom és a többi művészetek egységes szemléletét, azonos alapelveken nyugvó vizsgálatát biztosította volna. Nem volt erre alkalmas a nemzeti konzervativizmusnak Horváth János által oly magas színvonalon képviselt koncepciója, hiszen századunk jelenségeire, illetve a magyar kultúra határain túl nem számíthatott érvényességre. De nem tette lehetővé a tudományosan megalapozott szintetikus látásmódot a szellemtörténet sem, ideológiai zavarossága és módszerbeli gyengesége miatt, pedig célul tűzte ki annak megvalósítását.

A marxista irodalomtudomány ezzel szemben olyan elméleti megalapozottsággal rendelkezik, s materialista történelemszemlélete, valamint dialektikus módszere következtében olyan lehetőségeknek és eszközöknek van a birtokában, hogy már hazai meggyökeresedésének legelső éveiben is bizonyos elvi egységet tudott teremteni irodalomtörténet és kritika, történeti és elméleti kutatás, a nemzeti irodalom és a világirodalom tanulmányozása terén. Ismeretes, hogy Magyarországon a marxista irodalomtudomány kezdeti koncepciója Lukács György és Révai József művei, illetve az előbbinek realizmus-elmélete és az utóbbinak nemzeti-forradalmi irodalomfelfogása nyomán alakult ki. Az így létrejött koncepciót az 1950-es évek elején alkalmasnak láttuk arra, hogy egységbe fogja az irodalom valamennyi jelenségét, hogy biztos és szilárd útmutatást, vezérfonalat adjon múltnak és jelennek, hazainak és külföldinek a kutatásában.

Irodalomtudományunk azóta már nagyon messzire előrehaladt a Lukács és Révai által megnyitott úton. Sokan hajlamosak is azt hinni, hogy a marxista irodalomtudomány és kritika újabb irányai valami tökéletesen mást nyújtanak, és az ő tanításaikban fogant kezdeti elképzelések teljes ellentétét alkotják. Ha így volna, vagy a korábbi álláspont, vagy pedig az új törekvések kizárhatók, illetve kirekesztendők volnának a marxista irodalomtudomány kereteiből, s – valljuk be – akadtak is ilyen hangok a konzervatív nézetek képviselői részéről, de olykor – ellentétes értelemben – a korszerű felfogást vallók soraiban is.

Az ilyen beállítás hamis és történetietlen. Az elmúlt években a marxista irodalomtudomány új felvirágzásának, megújulásának sodrában akaratlanul is erős hangsúlyt kapott a kezdeti szakasz kritikája, merev, egyoldalú nézeteinek korrekciója, egyes polgári és nacionalista elképzeléseket is tovább éltető eszmei következtelenségeinek bírálata. A nagyobb történelmi összefüggéseket tekintve azonban, minden vita ellenére is, a marxista törekvések alapvető közössége, a felszabadulás utáni magyar irodalomtudományi egységes folyamata domborodik ki. A tegnapi és a ma marxista irodalomfelfogásának viszonyában bármennyire is lényeges a tegnapi és a ma különbsége, fontosabb ennél az irodalomfelfogás marxista voltából eredő közösség. Hiszen az állandó fejlődésnek, a megszüntetve is megmaradásnak a dialektikus elve, s így a tegnapi és ma különbsége a marxizmus lényegéhez tartozik, ahhoz a marxizmushoz, amely „önnönmagának megtartása mellett, önnönmagának folytonos meghaladása az időben”, amelynek „egyetlen dogmája a dogmák elvetése” (Molnár Erik).

A történeti folyamat összefüggő volta igen jól felismerhető, ha a szintézisre törekvés szempontjából szemléljük. Szintézis nem lehetséges széles körű anyagfeltárás, a részletek sokoldalú vizsgálata, s általában az analitikus kutatás gazdagsága nélkül. Ez utóbbiak viszont csak akkor teremnek értékes gyümölcsöket, akkor szolgálják csak az eljövendő szintézist, ha nem anarchisztikusan, a kutatók spontán érdeklődése szerint folynak, hanem tervszerűen, egy előzetes koncepció jegyében. Az 50-es évek elejének Lukács és Révai nyomán kialakult felfogása igen jól betöltötte a kutatásokat orientáló, az első tervek irányát meghatározó prekonceptió szerepét. Sok egyéb mellett azért válhatott egy átfogó program elvi alapjává, mert – szemben minden korábbi hazai irodalomtudományi elképzeléssel – az irodalom minden jelenségére kiterjesztette figyelmét, s egyetemes magyarázat, szemlélet igényével lépett fel. Tévednek azonban azok, akik azt hiszik, hogy az akkori kerek, logikus egészet alkotó marxista irodalomfelfogás már egy kiérlelt szintézisét, elméleti általánosítását alkotta az irodalom problémáinak. Mind Lukács, mind Révai művei, s ugyanígy a kettejük eredményeit egyesítő irodalomtörténeti gyakorlat még nem támaszkodhatott ugyanis elég széleskörű kutatásokra. A marxista irodalomtudomány magyar úttörőinek a felszabadulás előtti munkásságát a mindenkori ideológiai harc követelményei irányították, ezek szabták meg témáikat, nem pedig egy tervszerű tudományos program. S bár az eszmei harc sodrában szükségképpen a leglényegesebb kérdések kerültek napirendre, ez utóbbiak mégiscsak egy részét alkották az irodalomtudományos problematikájának. Másrészt az az ismeretanyag, használható kutatási eredmény, amit a polgári tudomány hagyott ránk örökül, felette egyetlen, egyszemélyes és hiányos volt, – elég ha itt legkirívóbb mulasztására, századunk irodalmának feldolgozatlanására utalok. Világos mindebből, hogy meglehetősen esetleges anyagra, ismeretekre és eredményekre támaszkodhatott csak az az elméleti és történeti koncepció, melynek jegyében a hazai marxista irodalomtudomány munkája kibontakozott. Törvényszerűnek tekinthető, hogy e kezdeti koncepciónak idővel, a kutatások előrehaladásával, az irodalomtudomány újabb és újabb területeinek a meghódításával gyökeresen át kellett alakulnia, meg kellett változnia. Kár tehát azon keseregni, hogy az egykor oly világos és ezért biztonságot, s mindenre receptet adó felfogás kétségessé vált. Nem egyesek zavarkeltő okvetetlenkedésének az eredménye ez, hanem a mindig fejlődő, mindig megújuló marxista tudomány vívmánya.

A kérdés leegyszerűsítését jelenti az az álláspont is, mely a tegnapi és mai irodalomkonceptió között mutatkozó eltéréseket kizárólag a XX. és XXII. kongresszus új irányvonalával magyarázza. Az 50-es évek elején kialakult koncepciónak ugyanis nemcsak a személyi kultusz okozta torzítások miatt kellett elavulnia; mindazt, amit a magunk és a mások korábbi munkásságában bírálunk, korábbi nézeteiből elvetünk, tévedés volna mindenestül a személyi kultusz, a dogmatizmus számlájára írni. A hazai marxista irodalomtudomány akkor még fejletlen volt, gyermekkorát élte, ma viszont sokszorta többet tudunk, jó tizenöt év páratlanul gazdag eredményei vannak birtokunkban, ami önmagában is elegendő lett volna ahhoz, hogy a kezdeti álláspontot felülvizsgáljuk és túlhaladjuk. Érdemes ezt a folyamatot, vagyis a kutatómunka fejlődésének és az elvi nézőpontok változásának összefüggését röviden felvázolni.

A másfél-két évtizeddel ezelőtti elindulás egy rendkívül intenzív és széles körű kutatómunkában realizálódott. Első ízben került sor a magyar irodalomtörténet területén a minden korszakra kiterjedő kutatómunka megszervezésére, különös tekintettel a polgári tudomány által elhanyagolt, mellőzött vagy meghamisított korszakokra, írókra, művekre. E gyorsan kibontakozó, hatalmas új anyagot megmozgató munkának az eredményei az elvi viták, elkészült vagy készülő nagy monográfiák, tervszerű kéziratári, levéltári feltárómunkák, kritikai kiadások stb. jóvoltából már az ötvenes évek derekán oly gazdagon jelentkeztek, hogy látóközelbe került a munka közvetlen célja: a magyar irodalomtörténet marxista szintézisének, az irodalomtörténeti kézikönyvnek a megteremtése. E szintézis azért tűnhetett közeli álomnak, mert az alapkonceptió lényegét illetően, vagyis a Lukács és Révai égisze alatt általánossá lett felfogás tekintetében, érdemleges kétélyek akkor még legfeljebb egyes kritikusok körében, s inkább csak az élő irodalomra vonatkozóan merültek fel. Az irodalomtörténeten belül Barta János volt az első és eleinte egyetlen, aki a lukácsi realizmus-felfogás érvényességét megkérdőjelezte *Jókai és a művészi igazság* (It. 1954, 401–417) című tanulmányában, de kezdeményezését a marxista irodalomtörténészek, magamat is beleértve, egyelőre elutasítóan fogadták. Ezt mi sem mutatja jobban, minthogy 1955-ben éppen a lukácsi örök realizmus koncepció jegyében került sor az irodalomtörténeti kongresszus megrendezésére, azzal a céllal, hogy az elmúlt évek nagyszámú konkrét, új kutatási eredményének birtokában a „realizmus”

kérdései a magyar irodalom történetének minden korszakában tisztázódjanak. A kongresszus szervezőinek az volt a feltételezése, hogy a nagyszámú konkrét, új kutatások eredményének birtokában a realizmus-konceptió messzemenő igazolást fog nyerni, s közvetlenül kibontakoznak már a szintézis körvonalai. Csak hogy nem így történt. A kutatók ugyanis ezúttal arra kényszerültek, hogy egyes kiragadott írók, korok helyett az egész történeti fejlődést szembesítsék Lukács tételeivel, hogy a realizmus – antirealizmus elmélet prokrusztesz-ágyába az ősköltészettől a szocialista realista irodalomig az egész magyar irodalmat próbálják beleszorítani. Ez a szembesítés pedig ellenkezőleg ütött ki: megmutatta a lukácsi koncepció gyengéit, kifejezésre juttatott komoly fenntartásokat a realizmus általános történeti érvényességét illetően.

Az örök-realizmus felfogás hitelét így annak a kutatómunkának az eredményei ingatták meg, mely 5–6 évvel ezelőtt éppen e felfogás jegyében bontakozott ki. A kongresszuson részt vevő szovjet vendégek új szemléletet tükröző felszólalásai is bátorítást nyújtottak, elsősorban mégis a tudományág belső fejlődésének, a szintézisre való törekvésnek volt döntő része a „realizmus” körül meginduló erjedésben. Ezt azért szükséges hangsúlyozni, mert él egy olyan emlékezet, mely az 1955-ös realizmus-kongresszust a dogmatizmus ellen szervezett akciónak hiszi, minthogy akkor már napirenden volt ennek bírálata. Ez tükröződik abban az előszóban is, melyet Köpeczi Béla írt a *Littérature et réalité* (Akadémiai Kiadó, 1966) című gyűjteményes-kötet elé és ahol a kongresszust a dogmatizmus „megrendülésének” következményeként említi. (Vö.: „L'ébranlement de l'édifice dogmatique du marxisme a rouvert la discussion sur le réalisme.”)

Köpeczi Béla ebben az előszóban rövid áttekintést ad a realizmus és a szocialista realizmus körüli nézetek, viták fejlődéséről és ezek négy fő etapját emeli ki: a Lukács-féle koncepció uralmát a felszabadulást követő években; az 1955. évi irodalomtörténeti kongresszust; a szovjet elméleti viták erjesztő szerepét 1958 táján; s végül a Kulturális Elméleti Munkaközösség 1965. évi elméleti tanulmányát, illetve az ehhez kapcsolódó vitákat. Köpeczi előszava kísérlet arra, hogy áttekintést nyújtson a kérdés történetéről, de írásának jellege nem tette lehetővé a részletesebb analízist. Ezért szavai – valamint a kötetben közölt tanulmányok összeállítása – akaratlanul is azt a látszatot keltik, mintha egy tisztán elméleti vitáról lett volna szó, mintha csupán a teoretikus megfontolások változtak volna. Pedig a „vita” alakulása elsősorban az egyre kiterjedtebb kutatómunka eredményeihez, újabb és újabb fázisaihoz kapcsolódott, s az új nézetek, új szempontok felvetésére mindig az ismeretek nagyobb gazdagságának birtokában került sor. Ez nemcsak az 1955. évi vitára érvényes, de a továbbiakra is, s ha ezt tekintetbe vesszük, akkor a vita csomópontjait is kissé másképpen kell majd megjelölnünk.

Az 1957. és 1958. évi szovjet viták a realizmusról és a szocialista realizmusról főként azzal gyakoroltak felszabadító hatást a magyar irodalomtudományra, hogy igazolták, megerősítették azokat a helyes új tendenciákat, melyek az 1955. évi hazai realizmus-vita eredményeképpen kibontakoztak. Ennek azért volt különösen nagy jelentősége, mert nem hiányoztak szellemi életünkben az olyan törekvések, melyek a marxista irodalomszemlélet minden, lényeges kérdést érintő, új megnyilvánulását a revizionizmus vádjával illették. Így kártékony mesterkedésnek vélték a realizmus – antirealizmus doktrínájának elvetését, a realizmusnak történeti kategóriaként való felfogását és a szocialista realizmusnak a múlt századi konzervatív ízléstől való elválasztását. A szovjet viták viszont éppen ezeknek a pozitív kezdeményezéseknek a diadalát hozták meg, s ezzel elhárították az akadályokat a további munka elől. Az 1950-es évek második felében a magyar irodalomtörténeti tárgyú könyvek, tanulmányok nagy többségéből a realizmus – antirealizmus örök harcáról szóló felfogás gyakorlatilag már ki is küszöbölődött, s a kutatók sémák alkalmazása helyett fokozottan törekedtek a jelenségek, tények konkrét vizsgálatára és elemzésére. A kutatómunka egyúttal új területekre is kiterjedt és fontos új szempontokkal gazdagodott. Különösen három kezdeményezésnek volt e tekintetben döntő jelentősége.

Az egyik a szocialista irodalom kialakulásának, a szocialista realizmus előzményeinek a kutatása volt, mely Szabolcsi Miklós szervező munkájának eredményeképpen hatalmas új forrásanyag feltárását eredményezte és kimutatta a forradalmi szocialista irodalomnak az avantgarde törekvésekkel való szoros, szétválaszthatatlan kapcsolatát. Szabolcsi, Illés László és mások tanulmányai nyomán lehetetlenné vált a modern művészi irányzatok sommás elítélése, sőt fény derült arra is, hogy a realizmus – antirealizmus koncepció mily sokat ártott a szocialista irodalom fejlődésének. A másik elvi jelentőségű vívmány az összehasonlító irodalomtörténeti vizsgálatok új alapokon való elindítása, s ezzel a magyar irodalomtudományak a provinciális keretekből, a nemzeti bezárkó-

zottságból való kiemelése. A Sötér István kezdeményezése nyomán felvirágzó hazai marxista komparatiztika hamis legendák egész sorát leplezte le és sok egyéb eredménye mellett jelentősen hozzájárult a szocialista realizmus egyetemesebb távlatú, szintetikus jellegű felfogásának kialakításához. Végül a harmadik fontos új szempont a művészeti stílusok kérdésének marxista vizsgálata volt. Az új marxista stílus kutatás a következőes történeti nézőpont érvényesítését jelentette, a történeti konkrétság eszköze lett s a korszerűség, a fejlődés elvét erősítette a történetitlen normákkal szemben.

A kutatások imént említett három új tendenciája olyan összefüggéseket, korábban fel nem ismert törvényszerűségeket tett nyilvánvalóvá, amelyek végleg vitássá tették a lukácsi örök realizmuselmélet, valamint a Révai-féle népies-nemzeti koncepció érvényességét és közvetlenül elősegítették egy új szintézis körvonalainak, a marxista irodalomtudomány új koncepciójának a kibontakozását. E folyamat egyik legfőbb jellemzője a marxista történetiség és internacionalizmus szigorú és következetes érvényesítése volt, hiszen ez mind a szocialista irodalom vizsgálatának, mind az összehasonlító irodalomtörténetnek, mind pedig a stílusok kutatásának magától értetődő velejárója. Az 1960-as évek elejére ez az antinormatív történeti és internacionalista szemlélet már egyre inkább áthatotta irodalomtörténet-írásunkat, csupán a történeti vizsgálatok elméleti tanulságainak a levonása és a mára, az élő irodalomra való alkalmazása volt még hátra. Hamarosan azonban erre is sor került.

A Kortárs 1962. januári számában megjelent Nyíró Lajos cikke *A XXII. kongresszus és irodalmi életünk néhány kérdése* címmel. A sablonos cím mögött igen fontos mondanivaló, úttörő kezdeményezés húzódott meg: Nyíró itt első ízben próbálta végiggondolni és az élő irodalom kérdéseire, valamint a kritikára alkalmazni az új tudományos eredmények logikus konzekvenciáit. A történetiség elvét, a realizmus történeti kategóriaként való felfogását, amelyet addig csak a múltra vonatkoztattak, ő a jelenre is kiterjesztette, s ezzel a megújítható és egyre inkább nemzetközi elismerést is kivívott magyar irodalomtudomány eredményeit a szocialista realizmus érdekében kamatoztatta. Az 1955. évi realizmus-kongresszus után itt kell megjelölni a realizmusra vonatkozó eszmélkedések, új megfontolások második nagy fordulópontját. Ettől kezdve ugyanis a realizmuskérdés már nem mint irodalomtörténeti szakprobléma, hanem mint a szocialista realizmus korszerű értelmezésének eszköze került a – korábbinál lényegesen nagyobb – érdeklődés előterébe. Igaz, a realizmus-vitának ez az új szakasza egy ideig nem bontakozhatott ki, s csupán egy vidéki folyóirat hasábjain vert visszhangot. Nem volt ugyanis publikációs tér a folytatására, hiszen a szakfolyóiratok erre alkalmatlanok voltak, az irodalmi folyóiratok viszont nem adtak számára teret, sőt a Kortárs, mely a kezdeményező lépést megtette, éppen ezt követően vált a régi tételek makacs védelmezőjévé, elzárkózva azoktól a szerzőktől és íróktól, akik és amelyek a szocialista-realizmus elméletének és gyakorlatának továbbfejlesztésén munkálkodtak. A vita másfél éves belső erjedés, érlelődés és erőgyűjtés után, 1963 őszén, a Kritika megindulásával kaphatott végre széles nyilvánosságot. Sanda várakozás, előre való kárörvendés előzte meg az új folyóirat megindulását: sokan arra számítottak, hogy a folyóirat meg fog bukni, nem lesznek szerzők, akik egy havi folyóiratot meg tudnak tölteni érdeklődést keltő elméleti és kritikai írásokkal. Csakhogy időközben felnőtt egy ilyen szerzőgárda, és a folyóirat sikeresen birkózott meg a rendkívüli feladattal. A Kritika munkája nyomán a konzervatív nézetek teljesen elszigetelődtek, s a szocialista realizmus új koncepciójának kialakítása nagy lépéssel haladt előre. Hasonló szerepet töltött be a Köpeczi Béla által szerkesztett Helikon is, mely elméleti írásaival, ismertető közleményeivel és dokumentumközléseivel megannyi biztos fundamentumot szolgáltatott a realizmus és a szocialista realizmus korszerű szemlélete számára. Így vezetett el a fejlődés a vita újabb, még ma is tartó fázisához, mely a Kulturális Elméleti Munkaközösség elméleti tanulmányának a megjelenéséhez fűződik.

Mindezzel párhuzamosan elkészült és megjelent irodalomtudományunk első igazi, szintetikus alkotása, a magyar irodalomtörténet kézikönyve. Először került sor a magyar irodalom valamennyi korszakának, áramlatának, jelenségének egy nagy összefoglalásban való rendszerezésére. Az ilyen összefoglaló munkának alapvető sajátossága, hogy megalkotóit arra kényszeríti: minden kérdéssel nézzen szembe, minden jelenségnek találja meg organikus helyét a rendszerben. Míg a viták alkalmával a bizonyító anyagot a vitázó álláspontját igazoló tényekre szorítkozva önkényesen és tetszetősen is össze lehet válogatni, addig a szintetikus munka esetében ez el nem képzelhető. Perdöntőnek tekintjük tehát, hogy mit sugall, mit jelez a szintézis, hogy roppant anyagmennyiségével, a teljes kép bemutatásával, saját logikájával mit támogat, mit igazol. Ha erre

figyelünk, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy a kézikönyv és az új elméleti-kritikai törekvések összhangban vannak egymással, egymást támogatják és erősítik. A magyar irodalomtörténet teljes marxista összefoglalása, illetve a Kritika és a Helikon hasábjain olvasható korszerű szemléletű elméleti írások egységet alkotnak: egy új marxista irodalomtudományi koncepció integráns részét.

Az utat a régítől ehhez az új felfogáshoz számos tényező egyengette. Döntő része volt mind ebben országos és világtörténelmi méretű politikai eseményeknek, a nemzetközi kommunista mozgalom fejlődésében bekövetkezett változásoknak és a marxizmus-leninizmus megújulásának. Az elmondottak arról tanúskodnak azonban, hogy az elméleti felismerésekben elsőrendű szerepe volt a tervszerű, szívsós kutatómunkának is. A realizmus, a szocialista realizmus, a nemzeti jelleg, a népiesség stb. kérdéseiben nem elvont elméleti spekulációkról volt szó, hanem eredményes és intenzív kutatások, apró munkák eredményeinek értékesítéséről, logikus következményeik levonásáról. Azok a zézetek nyertek teret, váltak egy új koncepció részeivé, amelyek nem régi formulák ismételtetéséből álltak, hanem az új tények elemzésére támaszkodtak, amelyeket nem presztizs okokból vagy tekintélyi alapon védelmeztek, hanem a tartalmas munka aranyfedezete támogattott. Akiknek fáj az előrehaladás, fáj a többtudás, fáj a korszerűség, azok – ha következetesek akarunk lenni – kárhoztassák a tényeket, a munkát, a marxista tudomány alkotó lendületét.

A mai magyar irodalomtudomány új koncepciójának kialakulása távolról sem jelenti még azt, hogy egy többé-kevésbé egységes tudományos módszer, látásmód érvényesül az irodalom különböző területeinek vizsgálatában és rendszerezésében. Jó példa erre magának az irodalomtörténeti kézikönyvnek az esete. A nagy vállalkozás szerkesztői és szerzői külön tanulmányokban és viták útján igyekeztek tisztázni a rendszerezés alapelveit, hogy a nagyszámú szerző egységes munkát hozhasson létre. Ezt a célt azonban csak megközelítőleg lehetett elérni. Ha a szerkesztők munkájának eredményeként egy-egy kötetben belül sikerült is megvalósítani egy többé-kevésbé homogén és következetes rendszert, a hat kötet együttvéve már bizonyos eltéréseket mutat. Ezt szokás azzal indokolni, hogy az egyes korok irodalmának a természete, az anyag jellege maga is megköveteli az eltérő tárgyalást. Meggyőződésem szerint azonban nem lenne akadálya annak, hogy egy irodalomtörténetet kezdetétől máig azonos alapelvek szerint rendszerezzünk, a különböző korok nyilvánvaló különbsége ellenére is. Ez természetesen csak akkor lehetséges, ha nem az egyes korok – sem a régebbi századok, sem a mai kor – esetleges s a történelmi fejlődés során változó adottságaiból indulunk ki, hanem megkeressük a történelmi és irodalmi fejlődés minden korra érvényes törvényszerűségeit. Az irodalom történeti folyamatának általános struktúráját, e struktúra alapelemeit kellene felismernünk és meghatározni ahhoz, hogy a történeti rendszerezés a ma elérhető objektív tudományos alapokon nyugodhasson.

De nem elég az, hogy a múlt és a jelen irodalmának vizsgálatában járjunk lényegében azonos úton. Olyan szintetikus szemléletre van szükség, amely nemcsak kortól, de nemzettől, országtól függetlenül is érvényes az irodalmi jelenségekre, sőt teljes összhangban van a marxista történet-tudomány eredményeivel, valamint a többi művészetek fejlődésével, sajátosságaival is. Nem elégedhetünk meg olyan nézőponttal, mely látszólag alkalmas a magyar irodalom jelenségeinek magyarázatára, de megbukik, mihelyt más irodalmakat akarunk vele megközelíteni, vagy pedig amely általában jól használható az irodalmi kutatásokban, de nem tart lépést az alap kutatásának eredményeivel, elszakad a történeti, szociológiai összefüggésektől. Ugyanígy kétes értékűek az olyan esztétikai elképzelések is, melyek jó eredményeket nyújthatnak pl. a regény problémájának vizsgálatában, de csődöt mondanak, ha a lírára, vagy éppen a zenére, festészetre, filmre próbáljuk őket alkalmazni.

Sokan féltik az egyes szakterületek, diszciplínák autonómiáját, s tartva más tudomány, idegen rendszer mintáit esetleges uralmától, eltúlozzák az egyes területek között meglévő különbségeket. E sokszor kényelmességből eredő álláspont nem számol eléggé a marxizmus – leninizmus egyetemességével, a valóság legkülönbözőbb jelenségeit szintézisbe foglaló képességével. Ugyanis nem egyik vagy másik korszak, nemzet, illetve szaktudomány módszerét kell a többire ráerőltetni, hanem valamennyinek a sajátosságaival számot vetve munkálkodni a leglényegesebb törvényszerűségeknek a felismerésén, a minél teljesebb szintézis kialakításán. A marxizmus birtokában ezt a célt el lehet és el is kell érni.